

Wandeling in Elst

Landschapswandeling vanaf de kerk van Elst doorheen de vallei van de Dorrebeek en de Dorenbeek, twee zijbeken van de Zwalm.

Start en parking: Sint-Apolloniakerk, Sint-Apolloniaplein, Elst

Afstand: 7 km

Knooppuntenvolgorde: kerk-R9-R7-T9-Q2-T8-Q1-42-T5-30-T6-41-S8-T2-M9-11

Wandelbeschrijving:

We starten aan de kerk van Elst (**weetje A**) en volgen de weg naar knooppunt 9 via de Geutelingenstraat (**R9**). Na 100 m in deze straat, t.h.v. huisnr. 11, slaan we rechts af en 10 m verder links af (richting knooppunt 9). Terug 100 m verder komen we aan een kruispunt van verschillende voetwegen (**R7**). We gaan rechtdoor (dus niet richting knooppunt 9) en enkele tientallen meters verder draaien we links af langs huisnr. 2 tot aan de Ommegangstraat waar we rechts afslaan. Na 100 m, t.h.v. het kerkhof, slaan we links af, Ommegangstraat 37-55 volgend. Even verder komen we op een onverharde landweg.

We lopen hier op ongeveer 100 m hoogte. De hoofdweg N415, die een 200 m rechts van ons op 102,5 m ligt, vormt tevens de waterscheidingslijn tussen de vallei van de Perlinckbeek en de Zwalm (**weetje B**). Links van ons ligt de vallei van de Dorrebeek, een zijbeek van de Zwalm. Voor ons in de verte zien we de mast die in het Levierenbos staat. Aan het einde van deze landweg, t.h.v. Smisstraat nr. 19, slaan we deze straat links en 100 m verder, tegenover huisnr. 14 (=T9), slaan we rechts af, het 'Wederspad' in (**Weetje C**).

We dalen af in de vallei van de Dorenbeek. Na 300 m (=Q2) moeten we links af, het 'Sonkpad' en richting knooppunt 42 volgen. We lopen nu evenwijdig met de Dorenbeek die rechts van ons gelegen is. Na ongeveer 200 m komen we aan een dubbele betonweg, we slaan die links in en stijgen 200 m. Boven aan het kruispunt (=T8), gaan we rechtdoor (naar Nieuwstraat 110) en 50 m verder (aan de kapel) terug rechtdoor. We dalen af en 50 m voorbij huisnr. 12, net voorbij de beek, slaan we rechts af. We blijven de landweg rechtdoor volgen (met bos links van ons en weiden rechts van ons). Ongeveer 300 m verder (=Q1), slaan we rechts af (richting knooppunt 42). We steken de Dorrebeek over en 100 m verder, aan het rusthuis, slaan we rechts af. 100 m verder, aan **knooppunt 42**, slaan we links af (richting knooppunt 30). We dalen terug af in de vallei van de Dorenbeek (bemerkt de Mispelboom in de tuin aan onze rechterkant), steken deze beek over (t.h.v. van 2 vijvers) en stijgen langs het bospad tot aan de straat 'Dompels' (=T5). Hier slaan we links af en 100 m verder, aan **knooppunt 30 (weetje D)**, terug links af (richting knooppunt 41).

Al na 50 m moeten we rechts af en komen we op de 'Miegelweg' terecht. Deze voetweg ligt er wat hobbelig bij. Na ongeveer 500 m (=T6), slaan we rechts af (dus richting knooppunt 41) en 100 m verder links af. We bevinden ons hier op een akker op een hoogte van 85 m (vandaar de naam 'Hoogkouterstraat') en kunnen genieten van het panorama over de Zwalmvallei. Hier stond destijds ook de Hoogkoutermolen (**weetje E**).

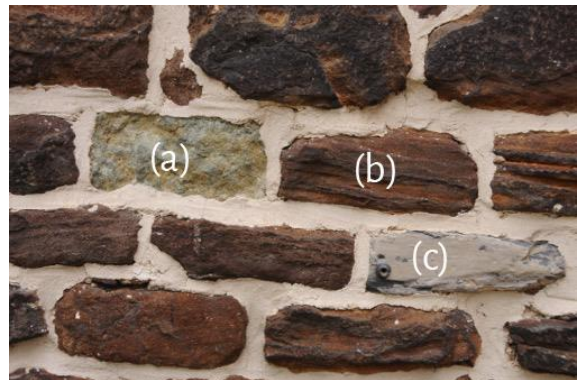
We volgen dit betonbaantje tot aan **knooppunt 41** en slaan daar links af (Bieststraat, richting knooppunt 73). Aan het volgende kruispunt (=S8) dalen we langs de Dorrebeekstraat af (→73). Bemerkt rechts van ons de kerktoren van Michelbeke. Aan het kruispunt met de Nieuwstraat gaan we rechtdoor (richting knooppunt 73). Na 300 m en 20 meter voorbij huisnr. 10 slaan we de landweg links in. Deze soms slijkerige weg volgen we zo'n 800 m voor we terug aan enige behuizing komen (=M9, 'Groot Kapittel', **weetje F**). Vanaf hier volgen we de weg naar knooppunt

11. Op weg hiernaar, in de straat 'Terwalle', zien we links van ons de bronnenzone van de Dorrebeek en het historische 'Hof Ter Walle' (Terwalle nr. 13, **weetje G**) dat meteen de naam van de straat verklaart. Let ook op de knotbomenrij van Zwarte populier t.h.v. de Dorrebeek (**weetje H**). In Elst, voorbij de school en voor huisnr. 30, rechtsaf en de voetweg tot **knooppunt 11** volgen (aan de kerk van Elst).

WEETJES

Weetje A: de Sint-Apolloniakerk en het geutelingendorp Elst.

Er is al sprake van een bidplaats in Elst sinds de 12de eeuw, en in documenten uit de 14de eeuw is er ook sprake van een kerk. Waarschijnlijk zijn de verschillende soorten streekeigen natuursteen in de onderbouw van de kerktoren en de benedenkerk restanten of recuperatiemateriaal van deze vroege kerk. Bekijk zeker eens het bonte allegaartje stenen in de onderbouw: naast de roestige ijzerzandstenen (b), vind je vast ook de kiezelzandstenen ('veldstenen', (a)), Balegemse kalkzandsteen en Doornikse kalksteen (c). Balegemse kalkzandsteen is gevoelig voor verwerking, o.a. als gevolg van de zure regen. Bij restauratiewerken worden te aangetaste blokken Balegemse kalkzandstenen dikwijls vervangen door een Franse kalksteen. In de steunberen van het poortgebouw vind je zo enkele blokken van het type 'Rocherons Doré'. Let ook eens op de nummulieten (muntvormige structuren) in de zandstenen (zie foto hiernaast). Nummulieten zijn ééncellige dieren (Protozoa). Soms zijn ze wel meer dan een centimeter groot. Ze leven dikwijls in een schelpje van kalk. Ze zweefden of leefden op de bodem van de zee. De afdrucken van deze muntvormige structuren dateren uit de zee die zowat 50 miljoen jaren geleden hier in onze streek aanwezig was.

De laatgotische toren dateert uit de 16de eeuw, terwijl de rest van de kerk in 1775-78 vernieuwd werd in een classicistische stijl. Het Sint-Apolloniaplein rond de kerk was eertijds het kerkhof. Hier komen verschillende kerkwegels uit op de kerk (zie uitsnede hiernaast uit de Atlas der Buurtwegen, 1841).

De patroonheilige van deze kerk is Appolonia. Deze martelares werd in Alexandrië (Egypte) in het jaar 249 van onze jaartelling omwille van haar christelijk geloof op de brandstapel geroosterd nadat ze eerst al haar tanden was kwijtgeraakt aan de beul. Op die manier werd Appolonia ook de patrones van de tandartsen. 'Sinte Ploon' zoals ze door de lokale bevolking wordt genoemd, werd

dan ook aanbeden tegen tandpijn. Al geloven velen in een meer aardse remedie, nl. dat je van je tandpijn kan verlost raken door te bijten in een warme 'geuteling'. De geuteling is een traditioneel streekproduct uit Elst. Het uiterlijk van een geuteling valt enigszins te vergelijken met dat van een dikke, mollige pannenkoek. Hij is echter luchtig en schuimachtig. Bovendien verschilt hij van een pannenkoek doordat er in het beslag en tijdens het bakken geen vetstoffen worden gebruikt. Aan een geuteling wordt er soms een snuifje kaneel toegevoegd voor het aroma. Verder bestaat hij uit melk, bloem, eieren, gist en een snuifje zout. Het beslag wordt in een vloeiende beweging op de gloeiend hete bakplaat van de bakoven gegoten, in één 'geute' dus zoals men dat in Elst zegt. Vandaar ook de naam 'geuteling'. De jaarlijkse geutelingenbak vindt plaats van half januari tot einde februari. Het hoogtepunt zijn de zogenaamde Geutelingenfeesten op de zondag na 9 februari, de feestdag van Sint Appolonia. Tijdens de Geutelingenfeesten vindt de geutelingenworp plaats, waarbij mini-geutelingen naar het publiek worden gegooid. De feesten worden georganiseerd door het Geutelingencomité, opgericht in 1981 in Elst, dat tot doel heeft de traditie en folklore rond de geutelingen te behouden. Het Geutelingencomité verzorgt ook jaarlijks, in januari en februari, demonstraties van het gieten van geutelingen in het Ovenmuseum in Elst.

De naam Elst vindt zijn oorsprong in 'Elsuth' (977), afgeleid van 'alisothu-', collectief van 'aliso', een Germaanse stam die 'els' betekent: de naam Elst duidt op een verzameling elzenstruiken.

Weetje B

De dorpskern van Elst ligt op een plateau van ongeveer 95m boven de zeespiegel. Het ligt op de overgang van de Vlaamse Ardennen naar de Zwalmstreek. De N415 van Brakel naar Zwalm ligt een paar honderd meters ten westen van de dorpskom en is ook gelegen op de waterscheidingskam tussen de Perlinkbeek en de Zwalmbeek (zie figuur 'Geogids Vlaamse Ardennen', deel 1 Het Landschap). Aan de Perlinkbeek ligt één van de oudst bekende watermolensites in ons land (9de eeuw).¹ De wijk Dompels met de Dorenbeekvallei in het zuidoosten van Elst herinnert met zijn

bosresten aan het vroeger sterk beboste Elst (zie Ferrariskaart uit 1775 hierboven).

Figuur uit 'Geogids Vlaamse Ardennen', deel 1 Het Landschap →

¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121592>

Weetje C

Tussen het Sonkpad, Taalman en de Smisstraat staat een gemengde houtkant met sporen van een oude kaphaag, hakhout en opgaande bomen. Deze werd aangeplant als perceelrandbeplanting rond een weiland. In de houtkant komen opgaande bomen van es en canadapopulier (stamomtrek van 370 cm) voor; knobomen van es, haagbeuk, esdoorn, veldesdoorn, bindwilg, ruwe

en gladde iep en hakhout van esdoorn en veldesdoorn.

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300032>

Weetje D: Romeinse heerweg 'Via Romana'

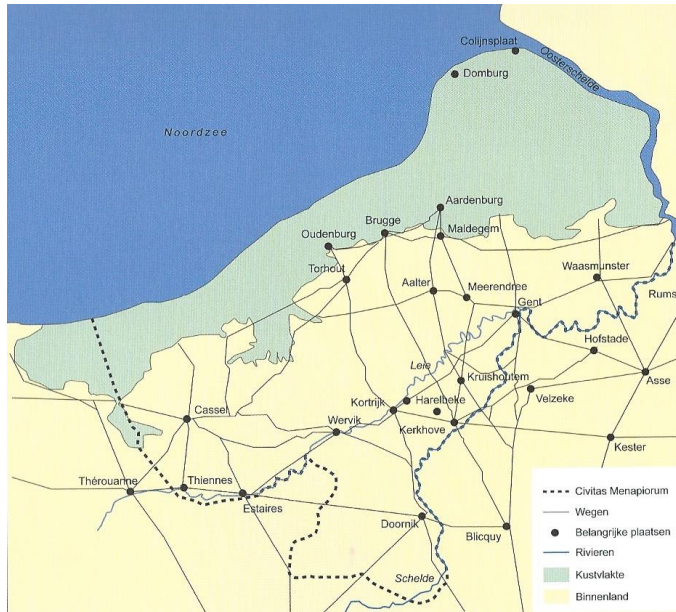
De Romeinse weg Velzeke-Bavay was ooit één van de belangrijkste verbindingen in het noorden van Gallië. Via het grensoverschrijdend project 'Via Romana' kom je meer te weten over deze weg.

Zie <http://www.archeosite.be/telechargement/Livret%20via%20romana%20Bavay%20Velzeke.pdf>

Ten zuiden van Brakel heet de weg Chaussée Brunehaut. Chaussée Brunehaut of Brunehault was de naam van meerdere door de Romeinen aangelegde heerwegen in Noord-Frankrijk en België, in het bijzonder de route tussen Amiens via Bavay en Liberchies naar Tongeren (de Via Belgica).

Deze naam verwijst naar Brunhilde van Austrasië (534-613), een Visigotische prinses die tussen 567 en 613 regentes was van Austrasië en Bourgondië. In die periode werden de oude Romeinse wegen opgeknapt en vandaar de naamsverwijzing.

Ter hoogte van knooppunt 30 in de Bijstierstraat kom je op het oorspronkelijke ligging van deze Romeinse heerweg. Tussen Bavay en Velzeke, ter hoogte van het Henegouwse Blicquy, is er een afsplitsing naar een heerweg dit tot het West-Vlaamse Oudenburg liep. Deze afsplitsing liep via Frasnes-les-Anvaing over Paillaartkamp in Ronse, Kwaremont en Kaster tot in Oudenburg. Op bovenstaande kaart is deze afsplitsing groen gemarkeerd, terwijl de weg Bavay-Velzeke rood gemarkeerd is.

Weetje E: De Hoogkoutermolen

De houten korenwindmolen wordt al vermeld in de penningkohieren van Nederbrakel uit 1571. Hij is afgebeeld op de Vandermaelenkaart (1846, zie hieronder), de Ferrariskaart (1777) en de Poppkaart (1842). Vorige eeuw raakte de ongebruikte molen in verval en stortte in 1946 in. De afgekalfde molendam en puinen van de bakstenen teerlingen zijn nu ook niet meer zichtbaar.

Weetje F: Het Groot Kapittel

Het Groot Kapittel zou de oudste nederzetting in Elst zijn. De namen Groot Kapittel en Klein Kapittel zouden in verband staan met stukken grond die de kerkfabriek geschonken heeft om er aldus haar biechtstoelen mee te betalen.

Weetje G: Hof te(r) Walle

Hoeve zogenaamd 'Hof te(r) Walle', ook zogenaamd 'Hof Van den Broecke' naar de eigenaars sinds circa 1900. Achterin gelegen grote semi-gesloten hoeve met toegangsweg ten noorden en naar verluidt voorheen omgracht, in oorsprong minstens opklimmend tot de 18de eeuw, volledig herbouwd circa 1870. Bakstenen hoevegebouwen met pannen bedaking. Jaartal 1872 boven op versierde poortstijl in noordgevel van de dwarsschuur, wellicht verwijzend naar heropbouwperiode. Deels gekasseide rechthoekige binnenplaats.

<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/74053>

Weetje H: Knotbomenrij van zwarte populieren

De knotbomenrij met onder meer vijf zwarte populieren te Elst is één van de weinig bekende locaties met zwarte populier in Vlaanderen.

De knotbomenrij, op het moment van de bescherming (2010) bestaande uit vijf zwarte populieren (*Populus nigra*), zeven Canadapopulieren (*Populus x canadensis*), twee Hollandse iepen (*Ulmus x hollandica*) en een zomereik (*Quercus robur*) staat langs de bovenloop van de Dorrebeek, een zijbeek

van de Zwalm. De knotbomenrij is een beeldbepalend object in het graslandcomplex op het laagste punt van de beekvallei waar ze deel van uitmaakt. De omvang van de knotbomen accentueert de bomenrij. Een knotbomenrij met knotbomen van deze omvang, zeker met zwarte populier, is als beeldbepalend object vrij zeldzaam.

De knotbomenrij bestaat deels uit zwarte populieren, één van de zeldzaamste inheemse boomsoorten in Vlaanderen, omdat hij sinds de tweede helft van de 18de eeuw bijna volledig door de Canadapopulier (bastaard van zwarte populier met de Noord-Amerikaanse *Populus deltoides*) is vervangen. Er zijn slechts twee gekende locaties in Oost-Vlaanderen gekend (Elst en Oosterzele). Elke plaats van voorkomen heeft daarom een belangrijke natuurwetenschappelijke (genetische) waarde. De knotbomenrij vervult een veelheid aan cultuurhistorisch waardevolle functies (markering perceelsgrens, brandhoutproductie, vastleggen beekoever) en legt getuigenis af van een belangrijke traditionele beheersvorm uit het verleden, namelijk het knotten.²

De zwarte populier (*Populus nigra*) komt vooral voor in Centraal- en Zuid-Europa tot in Midden-Azië. Ook in West-Europa komt hij voor. Oorspronkelijk was hij vooral te vinden in de oobossen langs de oevers van de grote rivieren. Vooral door de opkomst van de moderne scheepvaart zijn deze oobossen en daarmee de zwarte populieren zeldzaam geworden in het rivierenlandschap. In het Vlaamse cultuurlandschap zijn in het verleden veel zwarte populieren aangeplant, vaak als knotboom rond boerenerven en weilandpercelen. Bij DNA-onderzoek is gebleken dat er weinig genetische variatie onder deze bomen aanwezig is. Waarschijnlijk waren er een gering aantal moederbomen aanwezig en zijn door het telkens stekken van deze bomen de zwarte populieren bij de landbouwers onderling terecht gekomen. Vanaf de eerste helft van de 18de eeuw ontstond in Frankrijk uit kruisingen tussen de zwarte populier en de Amerikaanse populier (*Populus deltoides*) de zogenaamde Canadapopulier (*Populus x canadensis*). Deze laatste heeft een grotere

houtopbrengst dan de zwarte populier zodat die laatste meer en meer verdrongen werd vanaf het einde van de 18de eeuw. Populierenhout van de Canadapopulier kwam dan vooral in trek bij klompenmakers. Nu is dit hout belangrijk voor het maken van lucifers, krantenpapier en kisten.

Het onderscheid tussen de zwarte populier en Canadapopulier is niet zo eenvoudig. Het blad van de zwarte populier is eerder ruitvormig en heeft meestal een wigvormige voet, al kunnen er ook driehoekige bladeren voorkomen zoals bij de Canadapopulier. Aan de overgang van de bladsteel naar de bladschijf (de bladvoet dus) van de Canadapopulier bevinden zich dikwijls één tot twee kliertjes. De bladstelen van de zwarte populier vertonen dan weer soms zakvormige of spiraalvormig gewonden gallen (zie foto hiernaast). Deze gallen zijn een reactie van de zwarte populier op bladluizen van het geslacht Pemphigus.

© Filip Keirse en Marc De Jonghe, 4 februari 2018

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/130784>

<https://id.erfgoed.net/teksten/172645> Van der Linden, Geert 2015: *Knotbomenrij van zwarte populieren*